

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА НАЗЕМНИЯ ТРАНСПОРТ

Характеризирано е състоянието на наземния транспорт в България от гл.т. на конкурентоспособността и устойчивото му развитие. Открити са факторите, които го определят, и са предложени мерки за преодоляване на негативните тенденции.
JEL: R41

Устойчивото развитие е обществена ценност, която в съвременните условия изисква определяне на нови цели, стратегии и планове за развитие на всяка една фирма или сектор на икономиката. Тези цели са свързани с подобряване на околната среда и условията на живот.

Устойчивото развитие е начинът на използване на природните ресурси, така че да задоволяват човешките потребности, като същевременно се запазва естественият баланс в околната среда. Целта е тези потребности да могат да бъдат задоволявани както в текущия момент, така и в далечното бъдеще.

Днес устойчивото развитие трябва да бъде централен елемент на политиката за развитие на икономиката на дадена страна, на всеки от нейните сектори с цел постигане на икономически растеж и опазване и подобряване на околната среда.

Устойчивото развитие може да бъде разглеждано от различни аспекти:

- екологични,
- икономически,
- социални,
- управленски.

¹ Даниела Тодорова е доц. д-р във Висше транспортно училище „Тодор Каблешков” – София, e-mail: daniela_dt@abv.bg.

Икономическата и финансовата криза, обхванала света през последните години, показва необходимостта от устойчивото развитие. Основните пътища и насоки за излизане от кризата са стимулиране на заетостта, социална активност на населението, агресивна инвестиционна политика, опазване на околната среда и т.н. Това са и най-важните елементи в политиката за устойчиво развитие, за повишаване ефективността на икономиката, за рационално използване на ресурсите и за по-устойчив начин на живот на хората.

Транспортът е важен елемент за развитието на икономиката на страната и е един от основните ѝ сектори – този на услугите. Икономическата и финансовата криза допринасят за негативните резултати в развитието и устойчивостта на транспорта.

Една от задачите за устойчивото развитие на държавата е изграждането на транспортна система, съответстваща на нуждите и изискванията на обществото както за превоз, така и за чиста природа.

Това е важно, тъй като транспортът и най-вече пътният транспорт влияе отрицателно върху околната среда, като замърсява и уврежда качеството на атмосферния въздух в населените зони, променя глобалния климат, пейзажа и земеделската земя (изграждане на големи транспортни инфраструктурни проекти), създава шум и отпадъци (Министерство на транспорта, 2007).

Преходът към устойчив транспорт у нас е част от стратегическата политика на ЕС в тази област и е насочен към реализирането на три основни стратегии:

1. Намаляване на нуждата от пътнически транспорт.
2. Преход към по-устойчиви средства за транспорт.
3. Увеличаване на ефективността на превозните средства и транспортния поток.

Главният приоритет в стратегическата политика – намаляване на нуждата от пътнически транспорт, съдейства за развитие на мобилността чрез ограничаване на пропътуваните километри. Мобилността е свързана с извършването на ежедневните човешки дейности – работа, покупки, свободно време, социална и културна дейност.

Вторият стратегически аспект е по отношение на стимулиране на използването на по-устойчиви средства за транспорт. Целта е да се даде предимство на мобилност, която произвежда нулеви емисии за кратки разстояния, като ходене пеша, каране на колело и използване на влакове и обществен транспорт за средни и дълги разстояния.

Третият стратегически аспект е свързан с повишаване на ефективността на транспорта. Той включва предприемане на мерки и прилагане на

инвестиционни решения относно технологиите на превозните средства, както и системи за интелигентно управление на трафика.

Основни решения за изпълнение на поставените задачи могат да се търсят в:

- инвестиции в нови превозни средства за устойчив транспорт – влакове, автобуси, трамваи и др.;
- инвестиции за изграждане и разширяване на велосипедна и пешеходна инфраструктура за развитие на устойчива градска мобилност;
- инвестиции в инфраструктурни подобрения за транспорта;
- модернизация на личните автомобили и превозните средства на градския транспорт;
- проучвания в областта на енергийно ефективни технологии;
- реклама и пазарна реализация на по-устойчиви начини за транспорт.

В общата концепция за устойчивото развитие на транспортния сектор в Европейския съюз се споделя мнението, че развитието на транспорта и най-вече на автомобилния може да повлияе негативно върху състоянието на околната среда.

В съответствие с европейската стратегия за устойчиво развитие е изготвена и Национална стратегия за устойчиво развитие на България. Задачите, поставени в нея, целят постигане на устойчив и балансиран дългосрочен икономически растеж.

Осъществяването на поставените в Националната стратегия за устойчиво развитие на транспорта задачи изисква значителни инвестиции за развитието, модернизацията и поддържането на транспортната инфраструктура. Недостатъчните вложения в транспортната инфраструктура през последните десетилетия се отразяват върху обема на изградените нови съоръжения, поддържането на съществуващите в добро експлоатационно състояние, както и върху търсенето на транспортни услуги.

Инвестициите в транспортната инфраструктура, подобряването на условията за превоз и качеството на предлаганата транспортна услуга имат непосредствен пряк ефект върху обема на превозите на пътници и товари. Те оказват силно влияние както за успешното развитие на бизнеса, така и за подобряване на качеството на живот на хората. Подобряването в качеството на услугите от своя страна води до промяна в поведението и решението на потребителите. По този начин се въздейства върху икономическото и

социалното развитие не само на транспортния сектор, а и на цялата икономика (Стратегия за развитие... до 2015).

Необходимо е инвестициите да са съсредоточени върху определен брой приоритети, като в транспортната система тяхната характерна особеност са ефектите, които реализират. Те съдействат за ускорена икономическа интеграция, социална активност на населението и за постигане на устойчиво развитие на сектора. Затова разработването и реализацията на инфраструктурните проекти в транспортния сектор има огромно значение за повишаване на достъпността, заетостта и ефективността, които са част от социално-икономически ефекти на инвестиционните инфраструктурни мероприятия. Инфраструктурните проекти трябва да съответстват на изискванията на директивите за оценка на въздействието върху околната среда.

В условия на икономическа криза тези ефекти са особено важни при формирането и разработването на инвестиционната политика, тъй като спомагат за постигането на ускорено развитие не само на транспортния сектор, но и на цялата икономиката. Разбира се, голямо значение за развитието на транспорта има по-ефективното усвояване на средствата по оперативните програми, чрез които трябва да се осъществяват големи, национално значими инфраструктурни проекти.

Един от основните фактори при определяне на инвестиционните приоритети за развитието на транспорта е изграждането на петте европейски транспортни коридора, преминаващи през територията на България. Нуждата от тях е доказана, защото, от една страна, съдействат за разширяване на пазарния дял на транспортния пазар, а от друга, допринасят за доизграждане и модернизиране на транспортната инфраструктура. Това оказва положителен ефект върху икономическо развитие на страната, защото разкрива нови работни места и съдейства за балансиране на видовете транспорт.

Като европейска държава България си е поставила и се стреми да изпълнява няколко основни задачи за развитието на транспортния сектор:

- интеграцията на транспортната инфраструктура;
- прилагане на европейските стандарти за модерен, екологичен, безопасен и устойчив транспорт;
- адаптиране на националното с европейското законодателството.

Устойчивото развитие на транспортния сектор налага да се използват по-чисти горива и енергия в транспорта. Това изисква да се осъществява ефективна организация на използването на отделните видове транспорт и постигането на баланс между тях. За целта е необходимо да се увеличи електрификацията на железопътната инфраструктура и да се стимулира използването на железопътния транспорт като екологичен.

Икономическото развитие, което е важна предпоставка за конкурентоспособност и сигурност, в България се оценява главно с равнището и темповете на развитие на БВП, а за сравнение с други страни с БВП на човек от населението в стандарта на покупателна способност (СПС) в долари и по-рядко в евро (Славова-Ночева, 2011).

Транспортната дейност оказва съществено влияние върху формирането на икономиката, тя допринася за създаването на почти 30% от БВП на промишлеността и селското стопанство, на 70% от БВП на услугите и 5% – от работните места. Транспортът формира около 7% от БВП (вж. табл. 1). Развитието на транспортния сектор и нарастването на БВП гарантират конкурентоспособност на икономиката на международните пазари.

Таблица 1

Относителен дял на транспорта от БВП (%)

	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2007	2010
Относителен дял на транспорта от БВП (%)	4.75	4.21	6.19	6.57	6.58	6.62	6.72	6.21

Източник: НСИ 1991-2011.

Основни елементи на устойчивото развитие на транспортния сектор като икономическите и екологическите приоритети изискват да се отчитат всички фактори, влияещи както върху транспорта, така и върху околната среда и здравето на човека. Целта е да се стимулира развитието на екологичност на транспорт, като транспортната система се насочи към използването на релсовите превози, автобусите и велосипедите.

Водещ в световната транспортна система като най-благоприятен за околната среда е железопътният транспорт. Основните му предимства, които определят и неговите възможности и приоритети за развитие са:

- Изграждането на железопътна инфраструктура изисква много по-малки теренни места в сравнение с автомобилната. Това оказва влияние както върху процедурите по отчуждаване на терените, така и върху стабилността и върху природните дадености.
- Железопътният транспорт отделя по-малки вредни вещества в атмосферата в сравнение с автомобилния, което въздейства пряко върху околната среда и го прави по-екологичен. Голяма част от екологичните предимства на железопътния транспорт се дължат на широкото приложение на електрификацията както в инфраструктурата, така и в използвания подвижен състав.
- По-безопасен е в сравнение с останалите видове транспорт от транспортната система на страната. Благодарение на това железопътния транспорт е предпочитан, особено при на превоза на опасни товари.

- Инвестиционната политика е пазарна ориентация, насочена към развитие на стокообмена и на туризма.
- Привличат се частни финансови средства, способстващи за увеличаване на ефективността на инвестициите.
- Развиват се общоевропейските транспортни коридори и се изгражда единна континентална транспортна система.

За устойчивото развитие на железопътния транспорт е необходимо да се следва политика и да се изпълнява стратегия, целяща опазване и управление на околната среда. Затова е необходимо да се определят и анализират всички източници, имащи вредно въздействие върху човека и околната среда, като замърсяване, шум, електромагнитни излъчвания, ерозия.

Недостатъчно развитият капацитет на транспортната система, състоянието на техническите и оперативните параметри на транспортната инфраструктура и ниският пазарен дял на железопътния транспорт са основните препятствия и предизвикателства пред развитието на транспортния сектор в България.

Характеристика на железопътната инфраструктура по видове линии и тяхната електрификация е показана в табл. 2.

Таблица 2

Железопътна инфраструктура, км			
	2005	2008	2010
Двойни железопътни линии	957	972	969
Електрифицирани	2 880	2 827	2 785
Обща дължина	4 154	4 144	4 098

Източник: НСИ.

За периода 2005-2010 г. се забелязва слаба тенденция към влошаване на разглежданите показатели за електрифицирани линии, както и за общата им дължина. За 2010г. общата дължина на железопътните линии в текущ път възлиза на 4098 км. Участъците с двойна линия са 23.6% от цялата железопътна мрежа, а участъците с единични линии са 76.4%. Електрифицираните линии са 67.9% от цялата железопътна мрежа.

Основните проблеми пред железопътния транспорт, които затрудняват неговото устойчиво развитие, са:

- Транспортният пазар се свива поради сложната социално-икономическа ситуация в страната.
- Националната железопътна мрежа е значително изостанала в сравнение с тази на редица европейски държави.

- Провежданата инвестиционна политика по отношение на железопътната инфраструктура е насочена към частично подновяване и/или ремонтване на отделни отсечки поради намаляване на разходите за извършване на ремонт и поддръжка на железопътната инфраструктура.
- Липсата на финансови ресурси за рехабилитация на железопътните линии и железопътното оборудване води до забавяне на осъществяването на програмите, неспазване на сроковете за рехабилитация и по този начин до намаление на скоростта и лошо състояние на наличния капацитет на железопътната мрежа.
- Технологиите са остарели и изискват големи материални разходи.
- Състоянието на железопътната инфраструктура не позволява поддържане на конкурентни скорости и времеоптимуване.
- Инвестиции за нови мощности или подобряване на технологичното равнище се правят само там, където е налице конкретна необходимост или съществува ясна икономическа обосновааност.

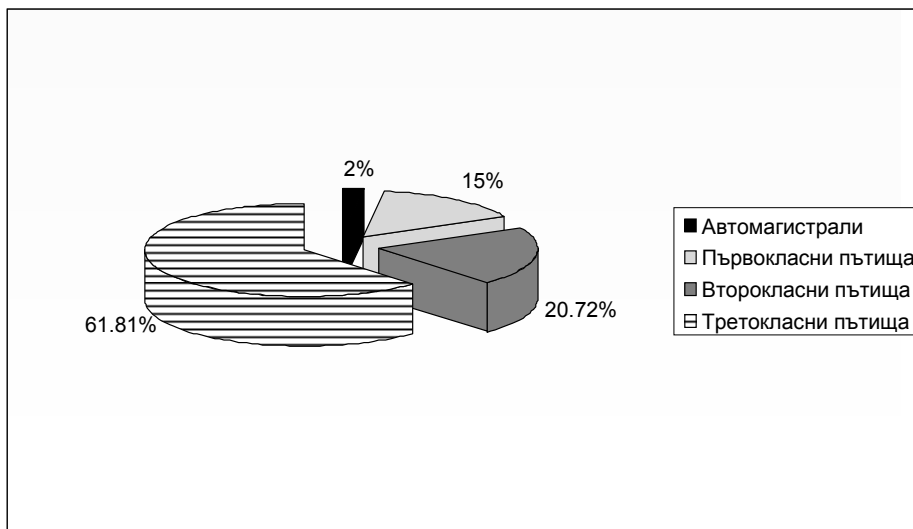
Основен и много силен конкурент на железопътния транспорт е автомобилният. Възможностите за устойчиво развитие на автомобилния транспорт поставят на дневен ред изпълнението на няколко основни задачи, които се отличават с особен приоритет:

- либерализация на транспортния пазар;
- повишаване на безопасността;
- по-бързи темпове на обновяване на автопарка с автомобили, отговарящи на европейските екологични норми;
- засилена периодична проверка на двигателите на превозните средства за оптимизиране на горивния процес;
- стимулиране на иновациите и инвестициите за модернизиране на автопарка;
- ограничаване на вноса на автомобили, които не отговарят на европейските екологични норми;
- насърчаване на екологично чистия транспорт;
- подобряване на качествения контрол и ефективността на обществения транспорт.
- доусъвършенстване на правната система.

За устойчивото развитие на транспортния сектор освен състоянието на автопарка голямо влияние оказва и състоянието на пътната инфраструктура. Нейната модернизация и обновяване са неотложна необходимост за осигуряване на устойчиво развитие на транспортния отрасъл.

Фигура 1

Относителен дял на пътищата от общата републиканска пътна мрежа, 2010 г.

Поради непрекъснатия недостиг на финансови средства ремонтването и обновяването на пътната инфраструктура се извършва със забавени темпове. По много маршрути има ограничаване на пропускателния капацитет на пътната мрежа. Техническите характеристики на повечето пътища не отговарят на европейските стандарти, което води до неефективно използване на инфраструктурата. Значителна част от пътната мрежа е в незадоволително състояние, което създава предпоставки за възникване на транспортни произшествия. От автомагистралите нито една не е завършена докрай.

За подобряване състоянието на пътната инфраструктура е необходимо да се изпълнят няколко основни стратегически цели:

- доизграждане на автомагистралите в Република България;
- реконструкция и рехабилитация на пътни отсечки по направление на Трансевропейските транспортни коридори и в рамките на участъците на мрежата TINA на територията на страната;
- подобряване и уеднаквяване на транспортно-експлоатационните показатели на основни пътища от републиканската пътна мрежа чрез реконструкции и рехабилитации;

- интеграция на националната пътна инфраструктура в развитата пътна мрежа на страните от ЕС (Стратегия за развитие... до 2015).

По-голямата мобилност в градовете оказва и своето негативно влияние върху уличното движение. Много често се получават задръствания, и то не само в час “пик“. Това е и един от основните проблеми в съвременния град. Задръстванията са свързани с редица отрицателни икономически, социални, здравословни и екологични последици, разрушаващи естествената и градската среда. Те водят до загуба на време, изнервено състояние на шофьори и пътници, предпоставки за чести аварии, както и замърсяване на околната среда. Градското движение е причината за 40% от емисиите на CO₂ и 70% от емисиите на другите замърсители, произлизащи от сухопътния транспорт.

За ограничаване на задръстванията могат да се приложат различни мерки:

- насърчаване на ходенето пеш и използването на велосипеди;
- оптимизиране на използването на лични автомобили;
- оптимизиране на градския транспорт;
- използване на интелигентни транспортни системи.

Целта на устойчивото развитие е да съдейства за опазването на околната среда. Основните проблеми са свързани със замърсяването на въздуха и шума от транспортните средства.

Възможните решения за устойчивото развитие на обществения транспорт по отношение на опазване на околната среда трябва да се търсят в следните насоки:

- усъвършенстване на технологията на двигателите с вътрешно горене;
- използване на чисти и енергийно ефективни автомобилни технологии и алтернативни горива;
- въвеждане на зони без автомобили;
- увеличаване на велосипедните алеи;
- повече спортни площадки и зелени места – паркове, градинки;
- изграждане на подземни паркинги за автомобилите;
- насърчаване на масовото въвеждане на нови технологии на пазара чрез икономически и неикономически инструменти.

Устойчивото развитие на транспорта изисква постоянна модернизация както на транспортната инфраструктура, така и на самите транспортни средства. Това са и главните и с особен приоритет задачи, чието изпълнението ще допринесе за развитието на модерна и сигурна транспортна система.

Формирането на стратегия и транспортна политика, съответстваща на новите икономически тенденции, предполага отчитане на разнородни по своя характер фактори. Те създават фундаментална рамка, в която трябва да функционират и да се развиват българските транспортни фирми. Основните елементи на тази рамка са насочени към провеждането на конкретна национална политика, която ще привлече чуждестранни инвестиции, към нова законова и правна уредба, реализирането на стратегически проекти и еврохармонизация. Крайната цел е конкурентоспособност и устойчивост на българската транспортна система.

Използвана литература

- Министерство на транспорта. 2007. Развитие на устойчива транспортна система в Република България до 2020 г. С.
- Секторна оперативна програма „Транспорт” 2007-2013.
- Славова-Ночева, М. 2011. Сигурност и конкурентоспособност. – Механика Транспорт Комуникации, N 3.
- Статистически справочник, НСИ [www.nsi. Bg](http://www.nsi.bg)
- Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на Р. България до 2015 г. www.mtc.government.bg/upload/docs/Transportna_Infrastructura.doc
- Стратегия за развитие на транспортната система на РБ до 2020.
- Стратегия за устойчиво развитие на България, 2007.
- Тодорова, Д. 2009. Отражение на финансовата криза върху железопътните услуги. – Механика Транспорт Комуникации, N 3, с. III-73-78.
- Тодорова, Д. 2011. Индикатори за измерване на устойчивото развитие на наземния транспорт. – Бизнес посоки, N 1.
- Холдинг “Български държавни железници” ЕАД.
- “Център за градска мобилност” ЕООД.